

УДК 656.615:336.02

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2021-1-10>

Корецька О.В.

старший викладач кафедри «Економіка і фінанси»
Одеського національного морського університету

Koretska Olga

Senior Lecturer at Department of Economics and Finance
Odessa National Maritime University

ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ПОРТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THREATS TO FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY AND WAYS TO ELIMINATE THEM AT PORT ENTERPRISES

У роботі досліджено підходи до трактування сутності поняття «фінансово-економічна безпека підприємства» (ФЕБП). Розглянуто сутність поняття «загроза» та проаналізовано існуючі підходи до класифікації загроз підприємствам портової діяльності (ППД), як внутрішніх, так і зовнішніх. Визначено можливі засоби їх нейтралізації за рахунок, передусім, створення дієвої системи фінансово-економічної безпеки (ФЕБ). Згідно з положеннями Закону України «Про морські порти України», сучасним підприємством портової діяльності є суб'єкт господарювання, який виробляє портову продукцію, виконує портові роботи і (або) надає портові послуги. До підприємств портової діяльності слід відносити морські торговельні порти в традиційному вигляді, стивідорні та термінальні компанії тощо. Проблема своєчасного виявлення загроз фінансово-економічній безпеці та засоби їх нейтралізації особо гостро постають у сучасних умовах господарювання ППД.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, підприємства портової діяльності, загроза, класифікація загроз, загрози фінансово-економічній безпеці.

В работе исследованы подходы к трактовке сущности понятия «финансово-экономическая безопасность предприятия» (ФЭБП). Рассмотрено понятие «угроза» и проанализированы существующие подходы к классификации угроз предприятиям портовой деятельности (ППД), как внутренних, так и внешних. Определены возможные средства их нейтрализации за счет, в первую очередь, создания действенной системы финансово-экономической безопасности (ФЭБ). Согласно положениям Закона Украины «О морских портах Украины», современным предприятием портовой деятельности является субъект хозяйствования, который производит портовую продукцию, выполняет портовые работы и (или) представляет портовые услуги. К предприятиям портовой деятельности следует относить морские торговые порты в традиционном виде, стивидорные и терминальные компании и тому подобное. Проблема своевременного выявления угроз финансово-экономической безопасности особо остро стоит в современных условиях хозяйствования ППД.

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность, предприятия портовой деятельности, угроза, классификация угроз, угрозы финансово-экономической безопасности.

The approaches to the interpretation of the essence of the concept of "financial and economic security of the enterprise" were investigated in the work. The essence of the concept of "threat" is considered and the existing approaches to the classification of threats of port enterprises, both internal and external, are analyzed. Possible means of their neutralization due to, first of all, creation of effective system of financial and economic safety (FES) are defined. According to the provisions of the Law of Ukraine "On Seaports of Ukraine", a modern port enterprise is a business entity that produces port products, performs port work and (or) provides port services. The enterprises of port activity should include sea trade ports in the traditional form, stevedoring and terminal companies, etc. The problem of timely detection of threats to financial and economic security and means of their neutralization becomes especially acute in the current conditions of port enterprises management. One of the most important tasks that most authors set in the process of studying the concept of "financial and economic security", there is a need to identify internal and external threats that directly affect the activities of enterprises of domestic activity and develop a stable mechanism to counter the negative impact of external and internal factors. Based on this, the task of studying threats to financial and economic security and their timely neutralization at port enterprises becomes relevant. Many scientific papers have been devoted to the study of FES threats. However, despite the significant scientific achievements on the issues of threats, their classification, means of their neutralization, the issues of ensuring the appropriate level of financial and economic security of port enterprises need increased attention. Diagnosis of

financial and economic security of port enterprises should be carried out taking into account the constant changes in the economic situation in the country. However, the strengthening or weakening of competition or declines in business activity and a number of other factors of uncertainty have a great impact on the performance of enterprises in general, so in today's environment without taking into account the factor "threat" is simply impossible to do. It is important to distinguish between external threats, which are determined by the macroeconomic situation and internal threats that depend on the port enterprises themselves.

Keywords: *financial and economic security, enterprises of port activity, threat, classification of threat, threat to financial and economic security.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблеми своєчасного виявлення загроз фінансово-економічній безпеці та засоби їх нейтралізації особо гостро постають у сучасних умовах господарювання ППД.

Діагностика фінансово-економічної безпеки підприємств портової діяльності повинна проводитися з урахуванням постійних змін економічної ситуації у країні.

Але посилення чи послаблення конкурентної боротьби або спади ділової активності та низка інших чинників невизначеності мають великий вплив на результати діяльності підприємств у цілому, тому в сучасних умовах без урахування чинника «загроза» обійтися просто неможливо. При цьому важливо виділити зовнішні загрози, які визначаються макроекономічною ситуацією, та внутрішні загрози, які залежать від самих підприємств портової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Висвітлення небезпек і загроз та засобів нейтралізації фінансово-економічної безпеки взагалі широко досліджено науковцями в роботах К.Н. Бабаєва [1], М.П. Войнаренка [2], Г.В. Козаченко [3], В.П. Пономарьова [3], О.М. Ляшенко [3].

Широкий спектр досліджень присвячено визначенню загроз в окремих галузях економіки. Діяльність підприємств транспортного комплексу під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників достатньо детально розглянуто в роботах В. Гунака [4], В. Ананченка [4], О.М. Кібік [5], О.П. Подцерковного [5], Ю.З. Дранайло [5], В.О. Котлубая [5], І.Л. Плотникової [6].

Проте, незважаючи на вагомий науковий доробок із питань загроз, їх класифікації, засобів нейтралізації, питання забезпечення належного рівня фінансово-економічної безпеки підприємств портової діяльності потребують посиленої уваги.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті полягає у дослідженні загроз фінансово-економічній безпеці підприємств портової діяльності та визначенні засобів їх нейтралізації.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах постійної нестачі вантажів і суперечливості правової бази, переходу до нових форм господарювання та управління, політичної нестабільності гостро стає проблема своєчасного виявлення загроз фінансово-економічній безпеці та забезпечення шляхів їх нейтралізації на підприємствах портової діяльності.

Розглянувши існуючі визначення поняття «фінансово-економічна безпека», було вдосконалено визначення терміна «фінансово-економічна безпека» з урахуванням специфіки роботи ППД.

Отже, ФЕБ підприємств портової діяльності – це стан захищеності їх від негативних змін на інших транспортних підприємствах, дій вантажовласників, портових адміністрацій, політичних чинників та від внутрішніх загроз, які виникають в умовах ризиків та небезпек.

Багато функцій зі сфери внутрішнього середовища тісно взаємопов'язані із зовнішніми функціями. Внутрішні функції гарантують досягнення оптимального співвідношення між якістю послуг, що надаються, і витратами, здійснення реальної діяльності та її розвиток у майбутньому [7].

Вплив загроз на господарську діяльність підприємств портової діяльності доцільно, передусім, групувати за джерелами: напрямом діяльності; етапом технологічного процесу; ресурсним забезпеченням та етапом життєвого циклу підприємства.

У межах кожного з цих джерел виникають загрози погіршення життєздатності підприємств чи його функціональним складникам, що потребують їх моніторингу та управління, тому необхідно окреслити завдання і принципи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства відповідно до загроз його фінансово-господарській діяльності.

Відомо, що рівень фінансово-економічної безпеки підприємств портової діяльності визначається впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, якими є: неефективне управління оборотними засобами і структурою капіталу (неякісний управлінський та бухгалтерський облік); відсутність або неефективний контроль над співвідношенням основних та оборотних засобів, власного й залученого капіталу; застосування конкурентами недобросовісних методів і способів у конкурентній боротьбі; співвідношенням часток фінансового портфеля за ризиками та прибутковістю; неефективне управління портфелем цінних паперів та зовнішній вплив на ринок цінних паперів; неефективне управління кадрами, технологічними, інвестиційними процесами і роботами, затратами, виробництвом тощо; негативний вплив форс-мажорних або близьких до них чинників.

Отже, рівень фінансово-економічної безпеки характеризує здатність підприємств протистояти загрозам або усувати збитки від негативних впливів на різноманітні аспекти безпеки.

У цьому разі під загрозою фінансово-економічній безпеці розуміють потенційні або реальні дії фізичних чи юридичних осіб, що порушують стан захищеності ППД та здатні призвести до припинення його діяльності або до фінансових чи інших утрат.

Загрози відображають зовнішні та внутрішні умови, в яких здійснює свою діяльність ППД, а також його взаємозв'язки з навколишнім середовищем. Загроза фінансово-економічній безпеці підприємств

кількісно може визначатися як величина збитку або інший інтегральний показник, що характеризує ступінь зниження фінансового потенціалу підприємств.

До внутрішніх небезпек і загроз, що впливають на фінансовий складник економічної безпеки, належать навмисні або випадкові помилки менеджменту у сфері управління фінансами підприємства, пов'язані з: вибором стратегії підприємства; управлінням і оптимізацією активів та пасивів підприємства (розроблення, впровадження і контроль управління дебіторською і кредиторською заборгованостями, вибір інвестиційних проєктів і джерел їх фінансування, оптимізація амортизаційної і податкової політики).

До зовнішніх загроз можемо віднести: скупку акцій, боргів підприємства небажаними партнерами; наявність значних фінансових зобов'язань у підприємства (як великої величини позикових засобів, так і великих заборгованостей підприємству); нерозвиненість ринків капіталу і їх інфраструктури; недостатньо розвинену правову систему захисту прав інвесторів і виконання законодавства; кризу грошової і фінансово-кредитної систем; нестабільність економіки.

У роботах багатьох учених, які досліджували питання фінансово-економічної безпеки, наведено класифікацію фінансово-економічних загроз. У цьому дослідженні ми узагальнили та представили найбільш значущі зовнішні та внутрішні загрози ФЕБ ППД (табл. 1).

Особливості перевантажувальних процесів, які ускладнені непростим фінансово-економічним ста-

новищем у державі, процесом розвитку конкурентного середовища в портах України, визначають широкий спектр загроз життєздатності підприємств портової діяльності, тому у ході дослідження виявлено загрози та впроваджено заходи, спрямовані на запобігання цим загрозам фінансово-економічної безпеки, які припускають систематичну, аналітичну і прогностичну діяльність з аналізу стану підприємства в результаті виконання його підходів до управління під впливом усіх тенденцій і процесів, включаючи зміну попиту на перевозки, обсяги інвестицій тощо.

Так, до внутрішніх небезпек і загроз, що впливають на фінансово-економічну безпеку ПОПД, відносяться навмисні або випадкові помилки менеджменту у сфері управління фінансово-економічною безпекою ПОПД, що пов'язані з: вибором стратегії їх розвитку; управлінням і оптимізацією активів та пасивів ПОПД (розроблення, впровадження і контроль управління дебіторською і кредиторською заборгованостями, вибір інвестиційних проєктів і джерел їх фінансування, оптимізація амортизаційної і податкової політики), недостатність розвитку транспортних та інших комунікацій.

До зовнішніх загроз можемо віднести: скупку акцій, боргів ПОПД небажаними партнерами; наявність значних фінансових зобов'язань на ПОПД (як великої величини позикових засобів, так і великих заборгованостей); нерозвиненість ринків капіталу і їх інфраструктури; недостатньо розвинену право-

Таблиця 1

Класифікація загроз фінансово-економічній безпеці

Місце виникнення загрози	Загрози		Заходи, спрямовані на запобігання цим загрозам
	Зовнішня	Внутрішня	
Місце знаходження джерела	Зовнішня	Внутрішня	- захист законних прав і інтересів ПОПД і її співробітників; - збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування розвитку подій; - вивчення партнерів, конкурентів, споживачів, майбутніх співробітників ПОПД; - своєчасне виявлення можливих загроз підприємству та його співробітникам із боку зовнішнього середовища; - недопущення проникнення на територію ПОПД структур економічної розвідки конкурентів, злочинців й окремих осіб із протиправними намірами; - протидія технічному проникненню в злочинних цілях; - забезпечення збереження матеріальних цінностей і відомостей, що становлять комерційну таємницю; - отримання необхідної інформації для прийняття найбільш оптимальних управлінських рішень із питань стратегії і тактики фінансово-економічної діяльності ПОПД; - сприяння у формуванні серед вантажовласників і ділових партнерів позитивної думки про ПОПД; - контроль над ефективністю функціонування системи безпеки, удосконалення її елементів
Джерело виникнення	об'єктивна, суб'єктивна		
Можливості прогнозування	передбачувана, непередбачувана		
Ступень в вірогідності	невірогідна, маловірогідна, вірогідна, дуже вірогідна		
Ступень очевидності	явна, прихована		
Частота виникнення	постійна, випадкова		
Момент існування	актуальна, потенційна		
Об'єктивність існування	реальна, надумана		
Віддаленість у часі	безпосередня, близька (до року), далека (більше року)		
Віддаленість у просторі	на території стивідорної компанії; на прилеглий території; на території регіону, країни; на закордонній території		
Суб'єкт загрози	кримінальні структури, недобросовісні конкуренти, контрагенти, власні працівники		
Форми прояву	кількісні, якісні		
Об'єкт посягань	загрози стивідорним компаніям, загрози стейкхолдерам		
Вид збитків	загрози, що несуть прямий збиток, загрози, що призводять до втраченої вигоди		

Джерело: систематизовано автором за [8–10]

ву систему захисту прав інвесторів і виконання законодавства; кризу грошової і фінансово-кредитної систем; нестабільність економіки, зміни політичної ситуації, невідповідність тарифної політики України порівняно з іноземними портами-конкурентами.

Також загрози можуть бути передбачуваними (такими, що виникають у певних умовах, які своєчасно виявлені) та непередбачуваними.

Залежно від джерела їх виникнення – об'єктивними та суб'єктивними. Об'єктивні загрози виникають без участі й незалежно від бажання ППД, незалежно від прийнятих рішень та дій керівництва. Це стан фінансової кон'юнктури, форс-мажорні обставини і т. п. Їх необхідно розпізнавати та обов'язково враховувати в управлінських рішеннях.

Суб'єктивні загрози породжені навмисними чи ненавмисними діями людей, різних установ та організацій, у тому числі державних.

Загрози можуть поділятися на актуальні, тобто ті, що вже настали, й потенційні, тобто можливі у майбутньому.

Залежно від форм прояву науковці розрізняють кількісні та якісні загрози. Кількісні загрози пов'язані з недосягненням або погіршенням показників діяльності ППД порівняно з попередніми. Якісні – пов'язані з якісними змінами у їх розвитку, зокрема банкрутство, корпоративні конфлікти, обвал ринку, «заморожування» банківських рахунків. Якісні загрози мають імовірнісний характер та можуть оцінюватися з використанням теорії ризику [10].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. За результатами проведеного дослідження виявлено, що одним із найголючіших завдань, яке більшість авторів ставить у процесі вивчення поняття «фінансово-економічна безпека», є необхідність визначення внутрішніх та зовнішніх загроз, які безпосередньо впливають на діяльність підприємств, та вироблення стійкого механізму для протистояння негативному зовнішньому впливу.

Доведено, що до першочергових завдань, покликаних нейтралізувати загрози та попередити зниження рівня фінансово-економічної безпеки підприємств портової діяльності, можна віднести розроблення та впровадження постійного моніторингу фінансового стану підприємства з метою раннього діагностування кризових явищ і ознак банкрутства.

Для подальшого розвитку даного питання необхідне впровадження новітніх технологій та інформаційного супроводу перевезень, зокрема шляхом створення єдиної інформаційної системи технологічної взаємодії різних видів транспорту, вантажовласників, експедиторів та державних органів контролю на транспорті та в пунктах пропуску.

Реалізація даних напрямів допоможе підприємствам портової діяльності створити запас міцності фінансово-економічної безпеки та забезпечити усунення загроз.

Бібліографічний список:

1. Бабаев К.Н. Экономическая безопасность региона: политико-экономический аспект : дис. ... канд. экон. наук. Кострома, 2000. 126 с.
2. Войнаренко М.П., Дуда Т.Т., Лук'янова В.В. Економічна безпека підприємства в конкурентному середовищі : монографія / за наук. ред. М.П. Войнаренка. Хмельницький : ХНУ, 2008. 382 с.

3. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. Київ : Лібра, 2003. 280 с.
4. Гурнак В., Ананченко В. Важливість економічної безпеки підприємств галузей транспорту і зв'язку. *Збірник наукових праць ДЕТУТ. Серія «Економіка і управління»*. 2012. Вип. 21–22. Ч. 1. С. 13–32.
5. Державна підтримка розвитку морегосподарського комплексу України (організаційні та правові аспекти) : монографія / О.М. Кібік та ін. Херсон : ФОП Грін Д.С., 2014. 442 с. URL: http://economiclaw.com.ua/wpcontent/uploads/2015/02/monogr_morehoz_2014.pdf
6. Плетнікова І.Л. Визначення рівня і забезпечення економічної безпеки залізниці : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.07.04. Харків, 2001. 15 с.
7. Яровая Н.В. Организационно-экономические основы диверсификации деятельности морских торговых портов Украины : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.07.04. Одесса, 2004. 214 с.
8. Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємств. Київ : Європ. ун-т, 2004. 170 с.
9. Довбня С.Б., Гічова Н.Ю. Діагностика рівня економічної безпеки. *Фінанси України*. 2008. № 4. С. 88–97.
10. Мойсеєнко І.П. Економетричний аналіз стану економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. Вип. 3. С. 251–263.

References:

1. Babaev K.N. (2020) Ekonomycheskaia bezopasnost rehyona: polytyko-ekonomycheskyi aspekt [Economic security of the region: political economic aspect] (PhD Thesis), Kostroma.
2. Voinarenko M.P., Duda T.T., Lukianova V.V. (2008) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva v konkurentnomu sere-dovyshchi [Economic security of the enterprise in a competitive environment]: monohrafiia. Khmelnytskyi: KhNU. (in Ukrainian).
3. Kozachenko H.V., Ponomarov V.P., Liashenko O.M. (2003) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia [Economic enterprise security: the essence and mechanism of provision]: monohrafiia. Kyiv: Libra. (in Ukrainian).
4. Hurnak V., Ananchenko V. (2012) Vazhlyvist ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv haluzei transportu i zviazku. [The importance of economic security business sectors of transport and communications]. *Zbirnyk naukovykh prats DETUT. Seria «Ekononika i upravlinnia»*, vol. 21-22, no. 1, pp. 13–32.
5. Derzhavna pidtrymka rozvytku morehospodarskoho kompleksu Ukrainy (orhanizatsiini ta pravovi aspekty) [State support for the development of the maritime complex of Ukraine (organizational and legal aspects)]: monohrafiia. O.M. Kibik i dr. (2014) Kherson: FOP Hrin D.S. (in Ukrainian).
6. Plietnikova I.L. (2001) Vyznachennia rivnia i zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky zaliznytsi [Determining the level and ensuring economic railway safety] (PhD Thesis).
7. Yarovaia N.V. (2004) Orhanyzatsyonno-ekonomycheskye osnovy dyversyfykatsyy deiatelnosti morskyykh torhovykh portov Ukrainy [Organizational and economic bases of diversification of activity of sea trade ports of Ukraine]. (PhD Thesis), Odessa.
8. Ariefieva O.V., Kuzenko T.B. (2004) Planuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv [Economic security planning enterprises]. Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-tu.
9. Dovbnia S.B., Hichova N.Iu. (2008) Diahnostyka rivnia ekonomichnoi bezpeky [Diagnosis of the level of economic security]. *Finansy Ukrainy*, vol. 4, pp. 88–97.
10. Moiseienko I. P. (2010) Ekonometrychnyi analiz stanu ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia [Econometric analysis of the state of economic security of economic entities]. *Nauk. visn. Lviv. derzh. un-tu vnutrishnikh sprav* : zb. nauk. prats. L., vol. 3, pp. 251–263.